

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ (НЕМАЙНОВОЇ) ШКОДИ ЯК ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ

Парайко М. І.

*студент 2-го курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Інститут відшкодування моральної шкоди розглядається науковцями в доктрині права і закріпленій нормами не тільки конституційного, а й нормами цивільного права як один із найбільш ефективних способів захисту майнових та особистих немайнових прав людини і громадянина. Але, на жаль, в Україні не має чіткого визначення поняття «моральної шкоди». Так, у ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», встановлено, що: «Моральна шкода – шкода, яку заподіяно особистим немайновим правам суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та яка призвела або може призвести до збитків, що мають матеріальне вираження.»[1]. Зовсім інше трактування можемо побачити в ст. 4 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», де зазначено: «Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянинуві внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру».

Основним Законом нашої держави є Конституція, яка закріплює в Україні засади державної політики, спрямованої, насамперед, на забезпечення прав і свобод людини та гідні умови її життя. Конституція містять норми, які передбачають, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, а також на відшкодування моральної та матеріальної шкоди, як наслідок, порушених прав фізичних та юридичних осіб.

Варто зазначити, що дослідженням даної проблеми відшкодування моральної шкоди займалися такі вчені, як: І. І. Бакірової, Корчемна, В. Луць, В. Примак, Н. Павловська, В. Паліюк, Є. Солодко, С. Рабінювич, М. Гошовський, Т.В. Чабаненко, що свідчить про її актуальність.

Беручи до уваги, ст. 23 Цивільного кодексу України, то можемо встановити сукупність підстав, наявність яких надає особі право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав,

такими підставами є: наявність фізичного болю та страждань, яких фізична особа зазнала через каліцтво або інші ушкодження здоров'я; душевні страждання, яких фізична особа зазнала через протиправну поведінку щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; душевні страждання, яких фізична особа зазнала через знищення чи пошкодження її майна; приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи .

Стосовно думки науковців, то визначення «моральна шкода» розуміють як загальне поняття, адже даний інститут торкається захисту усіх прав, наданих людині природою. Наприклад, В.Д. Примак розглядає відшкодування моральної шкоди як захід цивільно-правової відповідальності, а саме позадоговірної, що може бути застосований у разі посягання на будь-які особисті немайнові блага потерпілої особи, незалежно від того, є воно наслідком порушення особистих немайнових або майнових прав особи в абсолютних цивільних відносинах [2, с. 176].

Також в п. 9 Постанови Пленуму ВСУ розмір відшкодування моральної шкоди суд визначає залежно від: характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення) та з урахуванням інших обставин, стану здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступеня зниження престижу, ділової репутації, часу та зусиль, необхідних для відновлення попереднього стану.

Стосовно юридичних фактів, які входять до предмета доказування, то одним із них є розмір такої шкоди, порядок обчислення якої нині на законодавчому рівні не закріплений. У позовній заяві позивач самостійно визначає розмір грошової компенсації.

Слід зазначити, що на практиці суди за деякими категоріями справ встановлюють свої критерії, крім зазначених. Тому питання законодавчого закріплення мінімального та максимального розміру відшкодування моральної шкоди, тобто меж відшкодування сьогодні є дискусійним.

На думку І. Бакірової, оскільки у чинному законодавстві чітких меж розміру відшкодування моральної шкоди не передбачено, то потерпілі упереджено оцінюють власні понесені страждання, що породжує виникнення нових спорів. Автор пропонує розробити принципи мінімальної та максимальної межі визначення розміру оцінки моральної шкоди, що дасть змогу суду реально оцінити та призначити потерпілому відшкодування зазначеної шкоди .

М. Гошовський вважає, що максимальний розмір не повинен перевищувати 200 мінімальних розмірів заробітної плати, оскільки розмір моральної шкоди на практиці істотно перевищує спричинену

шкоду, і розмір стягнутих сум за своїм змістом є відшкодуванням порівняно з кримінальним покаранням [4, с. 47–48].

Дані твердження заперечує Т.В. Чабаненко, адже вважає, що встановлення на законодавчому рівні меж розміру моральної шкоди є недоцільним з таких причин: першою причиною є сприйняття факту моральної шкоди має індивідуальний характер, адже не можна відшкодувати в повному обсязі того, що не має точних критеріїв: душевного болю, спокою, честі, гідності особи; друга причина – порушене право потерпілого, який може оцінити втрати немайнового характеру вище або нижче визначеного законом рівня, призведе до підвищення чи зниження такого розміру, третьою причиною є те, що створюються перешкоди для правозастосовчої практики в реалізації належного захисту прав та законних інтересів людини [5, с. 410].

Автор, переконаний, що в законі не має бути вказівок, які б стосувалися встановлення мінімального та максимального розміру відшкодування моральної шкоди. Такий розмір суд має визначати в межах заявлених позовних вимог залежно від тих критеріїв оцінки розміру відшкодування моральної шкоди, які наявні в цій справі, керуючись при цьому вимогами розумності та справедливості [5, с. 412].

Водночас, оцінюючи розмір відшкодування моральної шкоди, необхідно враховувати, що моральну шкоду не можна відшкодувати в повному обсязі, адже немає точних критеріїв майнового виразу душевного болю, спокою, честі, гідності особи. Будь-яка компенсація моральної школи не може бути адекватною дійсним стражданням, тому будь-який її розмір може мати умовне значення, тим більше якщо така компенсація стосується юридичної особи.

Відповідно до ч. 2 п. 5 Постанови Пленуму ВСУ, доведенню підлягають: наявність моральної шкоди; протиправність діяння її заподіювача; наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача; наявність вини останнього в заподіянні шкоди [3].

Тому, варто зазначити, що суд має з'ясувати, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Отже, чіткого законодавчого визначення поняття «моральна шкода» не має, адже різні закони мають різне трактування однак відшкодування шкоди такого виду є гарантією захисту прав і свобод людини і громадянин незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування. Також чинне

законодавство не містить механізму обрахування моральної шкоди в грошовому еквіваленті.

Враховуючи норми чинного законодавства, відшкодування моральної визначається правом особи, гарантією захисту її порушених прав і свобод, так і заходом цивільно-правової відповідальності.

Тому, вважаємо, що за необхідне прийняти законодавчий акт, який би врегулював питання визначення чітких способів та форм компенсації моральної шкоди, визначення критеріїв моральної шкоди, визначив легальну дефініцію моральної шкоди, методику та способи обрахування моральної шкоди і підстави для її відшкодування. Адже відсутність єдиного закону, який би регулював питання визначення та доведення наявності моральної шкоди, призводить до неоднозначної практики українських судів. Відповідно, неповно з'ясовуються наявність підстав для відшкодування моральної шкоди, не обґрунтовується її розмір, допускаються порушення процесуальних норм.

Література:

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91 № 960-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

2. Примак В. Д. Особливості відшкодування моральної шкоди як заходу цивільно-правової відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 175–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2013_3_44

3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України (ВСУ) № 4 від 31.03.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

4. Гошовський М. І., Кучинська О. П. Потерпілий у кримінальному процесі України. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 192 с.

5. Чабаненко Т. В. Розмір моральної шкоди, як один із елементів предмету доказування у справах про відшкодування моральної шкоди. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна, 22 травня 2010 р. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. 456 с.